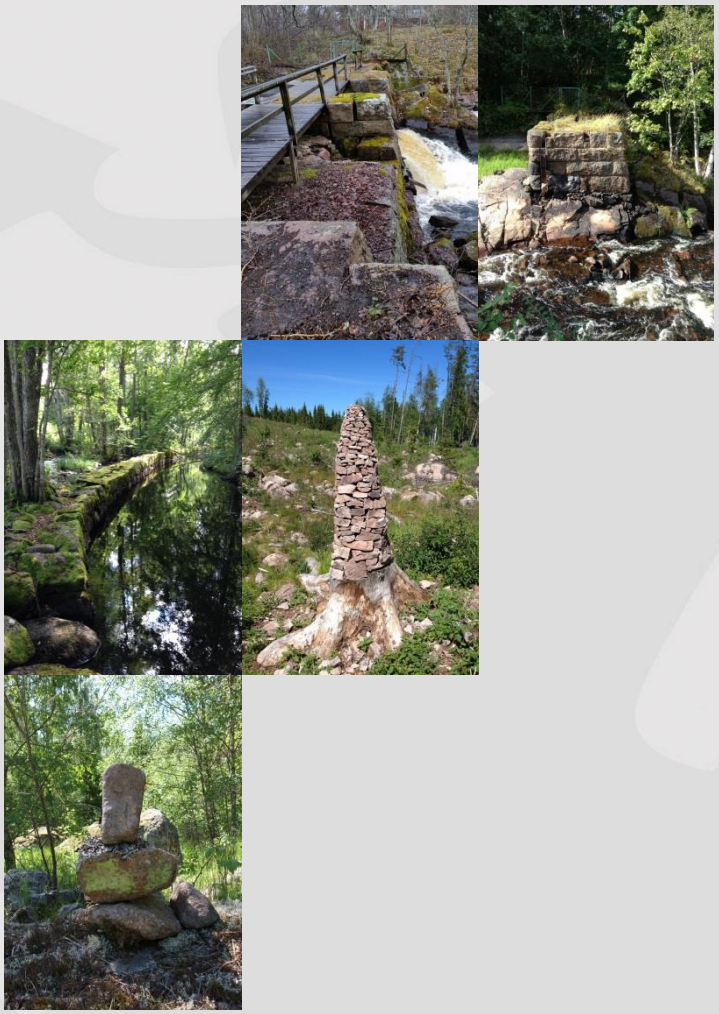

Lillån i Boxholm

Kulturhistorisk utredning 2015

Ekeby och Åsbo socknar
Boxholms kommun

LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLAND

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Dnr 431-2154-15

Förord

Miljökvalitetsmålet *Levande Sjöar och vattendrag* anger att "Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas."

För att åstadkomma detta krävs likvärdiga kunskapsunderlag avseende olika intresseområden. Natur- och fiskevården har genom biotopkarteringar ett förhållandevis bra och detaljerat underlag medan kulturmiljövården saknar detsamma. Genom en tvärsektoriell dialog, främst med hänsyn till vattenförvaltningens planerade åtgärder i länet, har en lista upprättats över prioriterade vattendrag som bör utredas kulturhistoriskt.

Förestående kulturhistoriska utredning längs Lillån i Boxholm ska bidra till en effektivare handläggning med målsättningen att vattendraget fortfarande kan berätta sin historia samtidigt som förutsättningarna för biologisk mångfald förbättras.

Undertecknad vill i detta sammanhang passa på att rikta ett särskilt tack till de personer som bidragit med information och lokalkunskap under utredningens gång.

Annelie Claèsson
Natur- och kulturmiljövårdskonsulent

Omslagsbilder:
Dammvallen vid Huru kvarn innan utrivning. Åsbo 448.
Fundament i åfåran vid Huru kvarn. Åsbo 448.
Vattenränna i Lillån vid Strålsnäs säteri. Åsbo 443.
Nutida stenkonst på kallbygge invid Lillån.
Markering av Östgötaleden invid Lillån.
Samtliga foton: Annelie Claèsson

POSTADRESS: 581 86 LINKÖPING
BESÖKSADRESS: Östgötagatan 3
TELEFON: 010-223 50 00
E-POST: ostergotland@lansstyrelsen.se
WWW: lansstyrelsen.se/ostergotland

Rapport nr: 2015:24
ISBN: 978-91-7488-361-9

Innehållsförteckning

Sammanfattning 5

1. Inledning 6

2. Syfte 6

3. Metod 6

4. Resultat 9

Befintliga kunskapsunderlag 9

Fornlämningsmiljö 11

Historisk miljö 11

Äldre bebyggelseenheter 12
Större gårdar och herrgårdar 12
By- och gårdstomter 13
Torp 14

Den vattenanknutna kulturmiljön 16

Småindustrier 16
Kvarn vid Ålkisteströmmen 16
Kvarn vid Norra Kvisslehult 16
Skvaltkvarn vid Råstocken 17
Huru kvarn 17
Såg nedströms Huru kvarn 19
Smedja 21
Kvarn på motsatt sida smedjan 21
Vattenränna 21

Lämningar i Granbäcken 24

Flottning 25

Kolning 25

Brygghus 26

Madmarker 26

Gränsmärke 27

Fiske 28

Broar 28

5. Slutsatser 30

Referenser 32

Bilaga. Tabell över nyregistrerade forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet.

Sammanfattning

Denna rapport redovisar resultatet av den kulturhistoriska utredning som Länsstyrelsen Östergötland låtit utföra längs en del av Lillån i Boxholms kommun med syfte att ta fram ett fullgott underlagsmaterial avseende den vattenanknutna kulturmiljön. Arbetet har innefattat kart- och arkivstudier, inventering av utvalda områden i fält samt dokumentation. Dokumentationen består av digitala foton samt beskrivningar av påträffade lämningar. Totalt har 21 lämningar registrerats i fornminnesregistret (FMIS) genom Riksantikvarieämbetets registreringsklient.

Utredningen visar att två områden, belägna i och direkt intill vattendraget, är särskilt känsliga ur kulturmiljösynpunkt för åtgärder avseende vattenförvaltning. Dessa är lämningarna efter kvarnen vid Norra Kvisslehult och Huru kvarnmiljö (figur 1). De två utpekade och särskilt bevarandevärda kulturmiljöerna är av olika karaktär och kan båda berätta något om Lillåns historia. De enstaka rester som återstår efter den flottningsverksamhet som en gång bedrevs i ån har även de mycket högt kulturhistoriskt värde. Lämningarna efter flottningen utgörs av fästen och kättingar för ledlänsar.

1. Inledning

Länsstyrelsen Östergötland deltar sedan år 2010 i projektet *Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt*. I projektet, som samordnas av Länsstyrelsen Kalmar län, deltar samtliga sju länsstyrelser i vattendistriktet: Skåne, Blekinge, Kronoberg, Jönköping, Kalmar, Gotland och Östergötland. Projektet inleddes med att ta fram en gemensam modell för sammanställandet av kunskapsöversikter över huvudavrinningsområden i Södra Östersjöns vattendistrikt. Syftet med översikterna var att redovisa kunskapsläget per huvudavrinningsområde samt föreslå prioritering av fortsatt kunskapsuppbyggnad för kulturmiljön, dels i förhållande till vattenförvaltningens åtgärder, dels för kulturmiljövårdens egna behov.

Länsstyrelsen Östergötland har i enlighet med ovan sammanställt sammanlagt nio kunskapsöversikter inklusive kartbilagor och därmed slutfört denna del av arbetet. Sedan senare delen av år 2012 har länsstyrelsen utfört ett antal kulturhistoriska utredningar och fältinventeringar av i översikterna prioriterade vattendrag. I kunskapsöversikten för Svartåns avrinningsområde är bland andra Lillån i Boxholm utpekad (Klotz 2011).

Lillån har under senare år bland annat biotopkarterats och åtgärds- och bevarandeplaner har tagits fram avseende vattenförvaltning (Bäckstrand m fl 2000, Edlund 2011 och Elf 2002). Kulturmiljövården har dock tämligen bristfälliga planeringsunderlag i området vilket utgör ett problem då enskilda lämningar och kulturmiljöer inte sällan berörs av aktuella åtgärder.

Denna rapport redovisar resultatet av den kulturhistoriska utredning som Länsstyrelsen Östergötland låtit utföra längs Lillån i Boxholm. Ansvarig för arbetet har varit Annelie Claèsson, natur- och kulturmiljövårdskonsulent, med bidrag från Malin Svarvar, antikvarie, båda vid länsstyrelsens Kultur- och samhällsbyggnadsenhet. Finansieringen har skett genom Havs- och vattenmyndighetens bidrag från anslag 1:12 Åtgärder för havs- och vattenmiljö samt från Riksantikvarieämbetets statliga kulturmiljövårdsanslag 7:2.

2. Syfte

Syftet med den kulturhistoriska inventeringen har varit att ta fram ett fullgott underlagsmaterial avseende kulturmiljöer och lämningar längs aktuell del av Lillån. Detta för att kvalitetssäkra pågående och kommande åtgärdsarbeten ur både ett kulturmiljö- och vattenförvaltningsperspektiv.

3. Metod

Fältarbetet föregicks av en övergripande excerpering innefattande genomgång av tidigare registreringar i fornminnesregistret (FMIS) och en karthistorisk analys. Vid behov har även sökningar i Ortnamnsregistret (SOFI) och Riksarkivet (SVAR) gjorts. Utöver detta insamlades i någon mån tips ur arkiv och litteratur. Även de biotop-

inventeringar som tidigare utförts i Lillån kunde bidra med en del kulturhistorisk information.

Excerperingen i form av kart- och arkivstudier genomfördes med syftet att utröna i vilken omfattning det inom Lillån i Boxholm och dess närområde förekom tidigare ej registrerade fornlämningar eller övriga kulturhistoriskt värdefulla lämningar. Det framtagna materialet utgjorde därefter underlag för riktade fältinventeringar.

Fältarbetet har inbegripit inventering längs utvalda sträckor av vattendraget. Dokumentation av påträffade lämningar har skett i enlighet med Riksantikvarieämbetets anvisning för beskrivning av forn- och kulturlämningar samt rådande antikvarisk praxis. Materialet har därefter registrerats i FMIS genom Riksantikvarieämbetets registreringsklient. Revidering av tidigare registrerade lämningar har endast utförts i ett fall då detta ansetts vara nödvändigt.

En stor del av dokumentationsmaterialet består av digitala foton. I samband med fältarbetet har för syftet relevanta kulturmiljöer bedömts ur antikvarisk synpunkt.

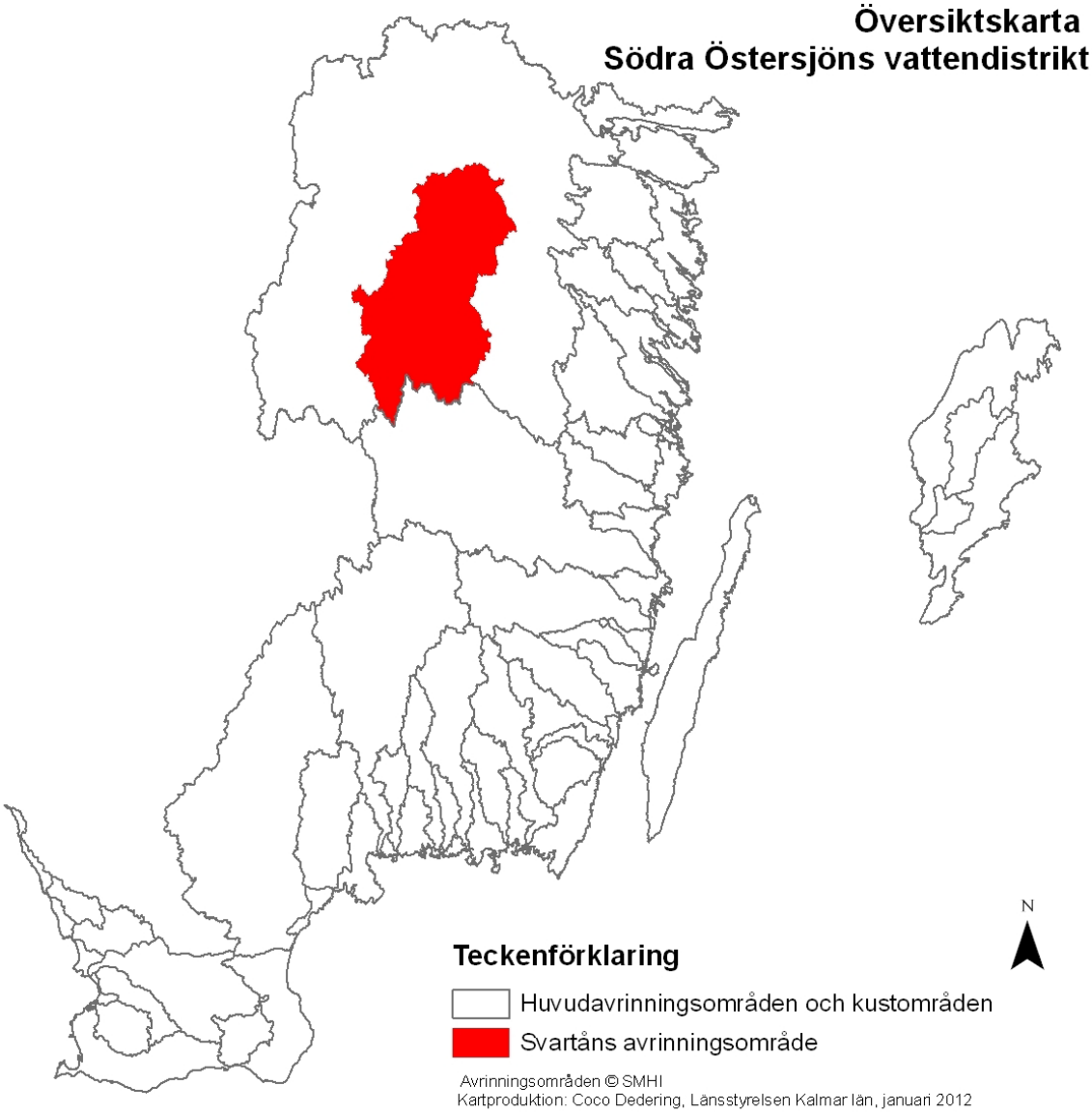

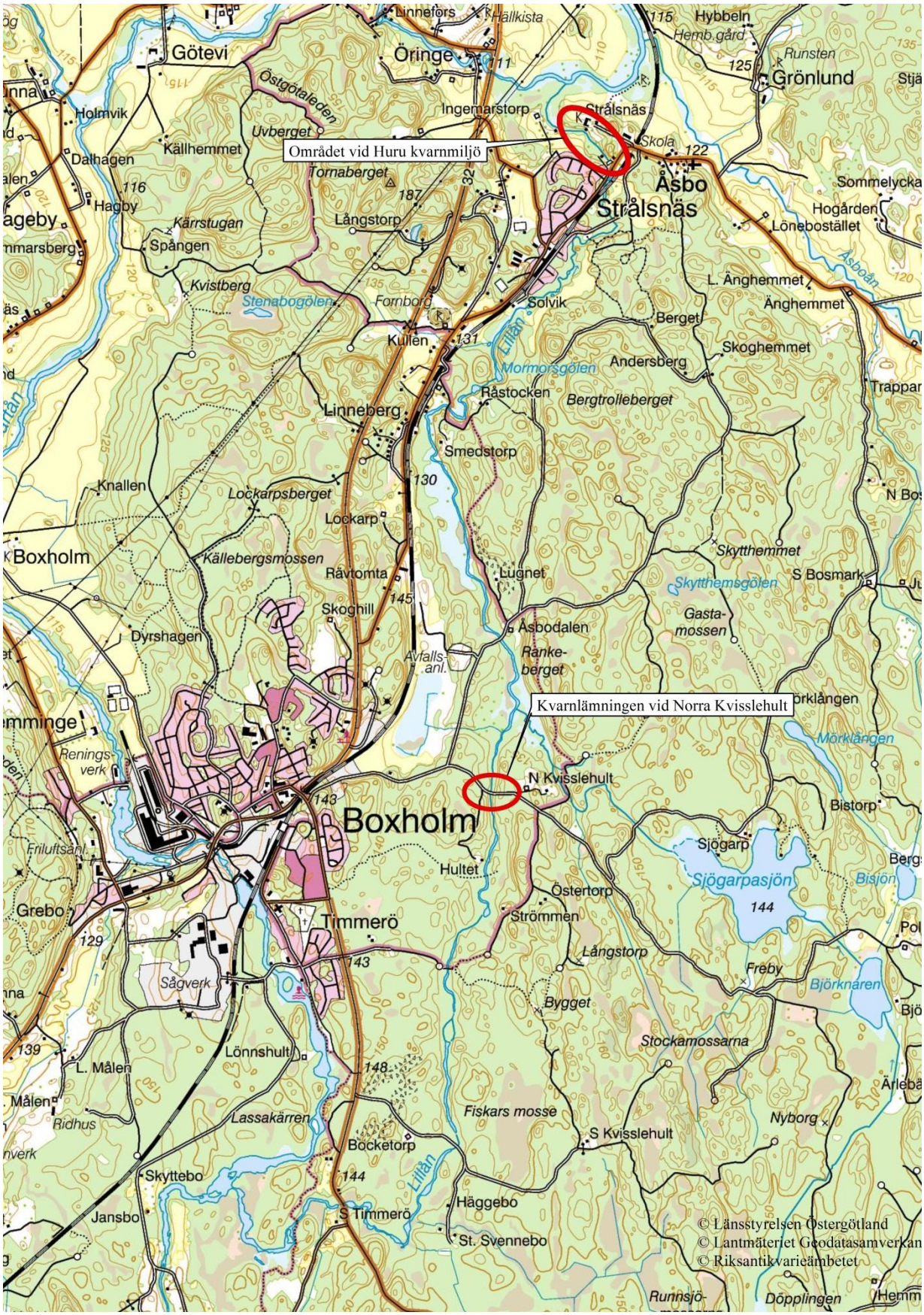

Figur 1. Utdrag ur den digitala terrängkartan. Den kulturhistoriska utredningen berör Lillån i Boxholm från dess inlopp i söder från Svartån, ca 3 km nedströms sjön Sommen, till dess utlopp i Svartån i norr vid samhället Strålsnäs, samt Granbäcken från Sjögarpasjön till Lillån. De två i rapporten utpekade och särskilt bevarandevärda vattenanknutna kulturmiljöerna är markerade.

4. Resultat

Lillån i Boxholm i Boxholms kommun är en sidofåra till Svartån och utgör en del av Svartåns avrinningsområde. Den kulturhistoriska utredningen innefattar en ca 14 kilometer lång sträcka mellan Svartån i söder och Svartån i norr. Bitvis är ån svårtillgänglig på grund av igenväxta mad- och våtmarker samt partier med tät vegetation. Vidare har Granbäcken från Sjögarpasjön till Lillån inventerats. Totalt har ca 16 kilometer fältinventerats varav vissa sträckor endast översiktligt rekognoscerats.

Landskapet kring Lillån består till stor del av skog samt en mindre del åkermark. Ån ringlar fram genom en rad långsmala sjöliknande partier. Mellan dessa ofta lugna partier återfinns strömmande sträckor. I anslutning till ån är ett antal våtmarker och längs betydande partier av ån finns gamla översvämningsmader som förr brukades som slåttermark. En äldre torp- och gårdsbebyggelse återfinns bitvis på båda sidor om ån. Ekeby och Åsbo är sockencentra i området medan Strålsnäs utgör ett mindre samhälle med ca 400 invånare och Boxholm en centralort med butiker, skolor, simhall och pendeltågsstation.

Befintliga kunskapsunderlag

Norra delen av Lillån ingår i ett område som är utpekat som särskilt värdefull ur kulturmiljösynpunkt. Åsbosänkan [E83] är en dalgångsbygd kring Åsboån som utgör ett riksintresse för kulturmiljö. Den förhistoriska bosättnings- och brukningskontinuiteten tillsammans med Åsbo kyrkomiljö med prästgård och skola samt herrgårdarna Grönlund och Strålsnäs är utmärkande för området. Det rika antalet fornlämningar som finns här, såsom gravar (exempelvis Åsbo 137:1-3 och 161:1), gravfält (Åsbo 140:1), runstenar (Åsbo 140:2 och 155:1), hällristning (Åsbo 191:1) och stensträngssystem (Åsbo 92:2) antyder likaså dalgångens vikt som kommunikationsled under förhistorisk tid.

Figur 2. Till vänster Åsbo kyrka. Kyrkan uppfördes under medeltiden, men har under åren byggts om vid ett flertal tillfällen. Till höger Åsbo gamla skola från tidigt 1900-tal. Foto: Annelie Claèsson.

Något mindre utbredning har K22 Åsbosänkan i Länsstyrelsens kulturminnesprogram för Boxholms kommun (Natur Kultur 1983). Även här anges den sammanhängande dalgångens komplexitet med fornlämningar från förhistorisk tid, Åsbo kyrkomiljö, de båda herrgårdarna samt den omkringliggande bebyggelsen av blandad karaktär som mycket bevarandevärd. Utöver det är K23 Strålsnäs samhälle med stationshus och tillhörande byggnader samt närliggande villor från sekelskiftet och 1910-talet utpekat som bevarandevärt.

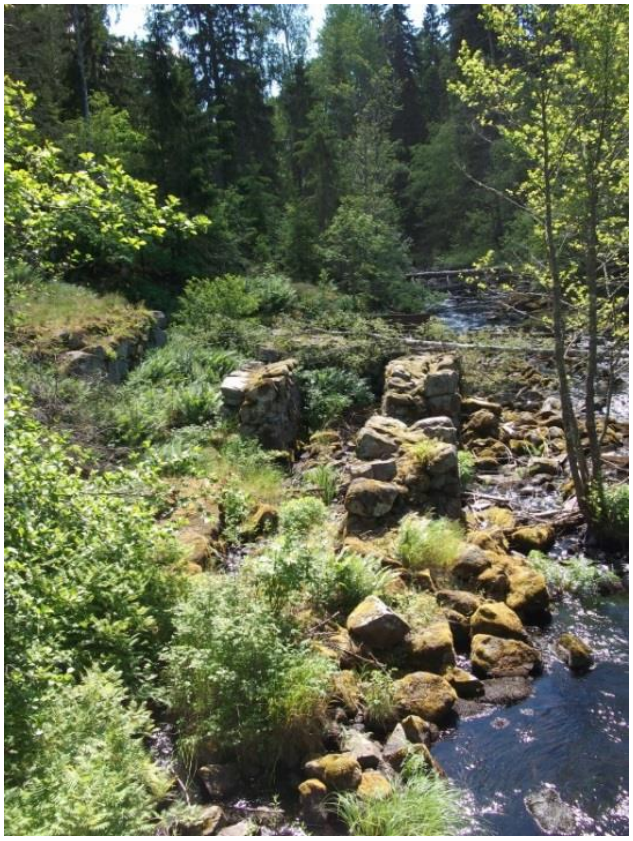

Under år 1978 utfördes en kvarninventering i Östergötlands län, vilken innefattade arkivstudier och okulära besiktningar. Originalhandlingarna finns på Östergötlands museum. Invid Lillån dokumenterades Huru kvarn.

Den riksomfattande fornminnesinventeringen som bedrevs i Riksantikvarieämbetets regi utfördes i berört område under år 1948 med en revideringsinventering år 1981. Under fornminnesinventeringen var det vattenanknutna kulturarvet vanligtvis lågprioriterat och förutom kvarnlämningen (Åsbo 205:1) som registrerades i FMIS i samband med en utredning år 2008 fanns inget registrerat i direkt anslutning till ån.

Figur 3. Kvarnlämning väster om Norra Kvisslehult vid Lillån i Boxholm (Åsbo 205:1). Foto: Annelie Claèsson.

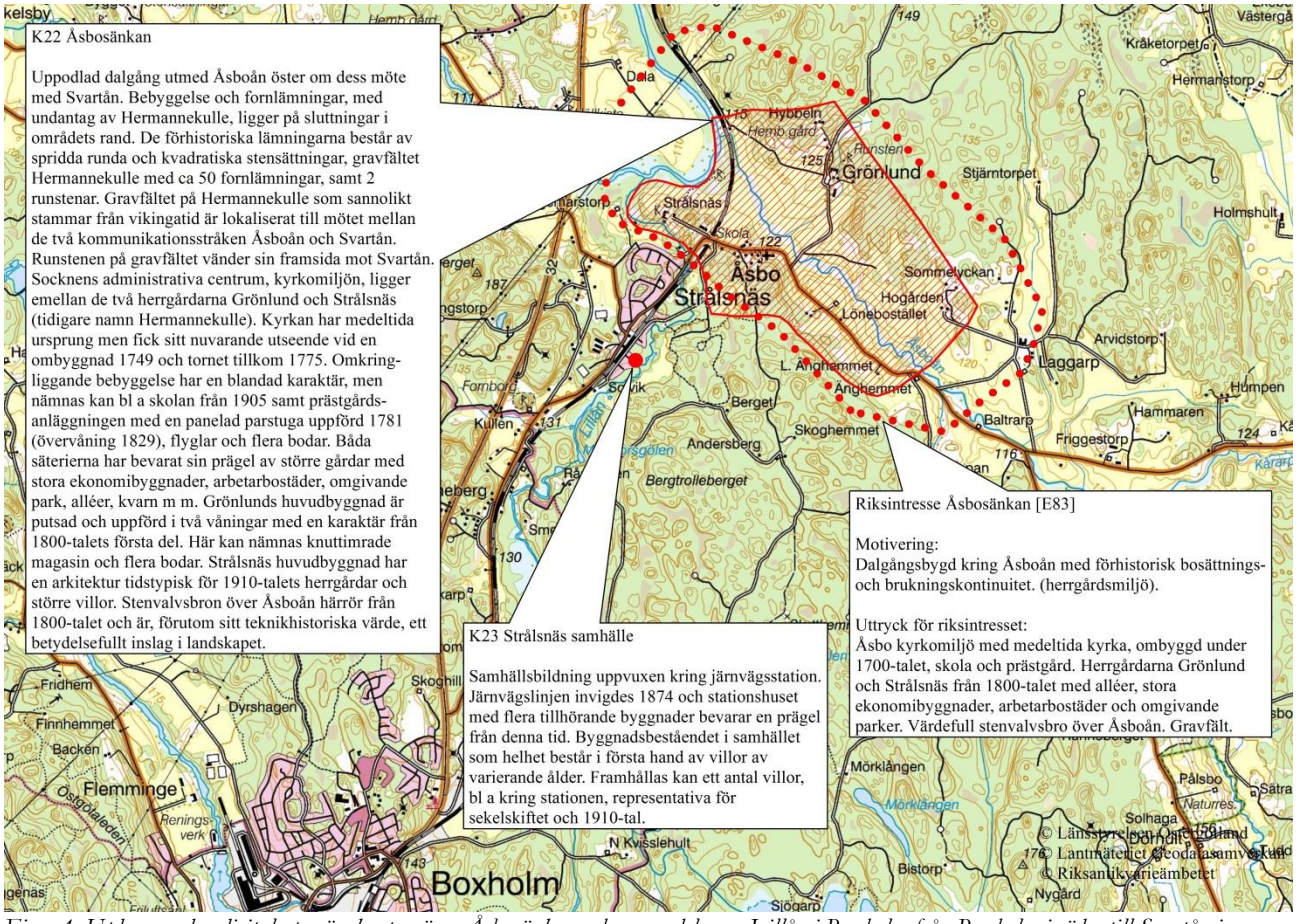

Figur 4. Utdrag ur den digitala terrängkartan över Åsbosänkan och norra delen av Lillån i Boxholm från Boxholm i söder till Svartån i norr. De tre områden som sedan tidigare är utpekade som särskilt värdefulla ur kulturmiljösynpunkt är markerade.

Fornlämningsmiljö

Utmed Lillåns norra del vid Strålsnäs, finns ställvis ett förhistoriskt kulturlandskap innehållande betydande fornlämningsmiljöer. Flera gravfält av järnålderskaraktär samt ensamliggande fornlämningar är belägna på båda sidor om ån. Det största gravfältet är Hermannekulle med sina 47 stensättningar (Åsbo 140:1). I gravfältet står även en runsten (Åsbo 140:2). Ett mindre gravfält återfinns centralt i Strålsnäs samhälle och består av sex stensättningar och en rest sten (Åsbo 85:1 och 86:1). Även enskilda förhistoriska gravar i form av stensättningar, vilka kan härledas till järnåldern, förekommer i området (Åsbo 87:1 och 100:1). Strax nordväst om Strålsnäs undersöktes år 2001 två boplatser (Ekeby 332:1 och 334:1). Dateringarna varierade, men tyngpunkten låg på romersk järnålder och folkvandringstid, 300-550 e Kr. Här påträffades bland annat fynd av keramik, slagg, malstenslöpare och flintavslag.

Vidare nordöst om Lillån ligger ett omfattande stensträngssystem, även det från järnåldern (Åsbo 92:2). På det branta Trimplaberget sydväst om Strålsnäs finns en fornborg (Ekeby 9:1). Fornborgar dateras vanligen till den enligt traditionen oroliga folkvandringstiden, 400-550 e Kr. Vid bergets nordöstra fot ska det enligt uppgift ha legat en offerkälla (Ekeby 9:2). Även en varggrop har påträffats i närheten av Lillån (Åsbo 193:1).

Att området varit bebott under järnåldern och framåt är ställt utom tvivel. Åsbo socken har medeltida ursprung och den kalkstenskyrka som föregick dagens kyrka sägs härröra från 1200-talet. En stenåldersyxa och en flintdolk vittnar dock om att människor vistats i området betydligt tidigare. I samband med pärlfiske den 11 maj år 1930 påträffades en båtyxa från stenåldern i Svartån vid Öringe (Ekeby 295:1). I närheten av Huru har en flintdolk från samma tid återfunnits (Åsbo 52:1).

Det historiska kartmaterialet visar att uppodlingsgraden kring Strålsnäs sedan lång tid tillbaka ställvis varit hög i området. Det innebär att det sannolikt även förekommer ett dolt kulturlandskap, främst bestående av förhistoriska boplatser och överodlade gravar på topografiskt fördelaktiga lägen.

Figur 5. Strålsnäs järnvägstation. Stationen invigdes år 1874 av Oskar II. Idag är den nedlagd. Foto: Annelie Claèsson.

Historisk miljö

År 1874 byggdes stambanan vid Boxholm. I november samma år invigde Oskar II järnvägsstationen i Strålsnäs. Till stationen hörde fem banvaktarstugor, varav endast en finns kvar idag (Banvakt). Stationen kom att ha stor betydelse för framväxandet av Strålsnäs samhälle. Bland annat etablerades postkontor i stationshuset, brandkår, polisstation med arrest, bank, konsumaffär och kafé i området. Ett antal industriella anläggningar utvecklades samt grundades nu såsom sågverk, vapenfabrik och aluminiumsmältverk. Sedan 1970-talet är stationen nedlagd, liksom många av verksamheterna. (Krafttaget och Natur Kultur 1983).

Äldre bebyggelseenheter

Större gårdar och herrgårdar
I området kring Strålsnäs samhälle ligger flera större gårdar. Nordväst om Åsbo kyrka, strax intill Lillån, ligger Strålsnäs herrgård. Huvudbyggnaden är från tidigt 1900-tal. En bit norr om samma kyrka ligger Grönlunds herrgård från tidigt 1800-tal. Båda gårdarna har än idag prägel av större gårdar med stora ekonomibyggnader, arbetarbostäder, parkliknande tomter och alléer (Bebyggelseregistret och Natur Kultur 1983).

Figur 6. Till vänster Strålsnäs herrgård från 1900-talet. Till höger Grönlunds herrgård från 1800-talet. Foto: Annelie Claèsson.

I direkt anslutning till Lillån låg enligt ekonomiska kartan från år 1948 två ekonomibyggnader tillhörande Strålsnäs herrgård (Rak-id J133-8f1b50). Vid inventeringstillfället påträffades lämningen efter den norra grunden (Åsbo 446). På platsen för den södra husgrunden återfanns endast rasmaterial såsom taktegel, glas och enstaka porslin. Inga synliga konstruktioner av byggnaden påträffades. I åfåran finns rikligt med formgjuten slaggtegel, vilket möjligen kan ha utgjort byggnadsmaterial. Husgrunden har registrerats under antikvarisk bedömning uppgift om (Åsbo 456).

Figur 7. Utsnitt ur den äldre ekonomiska kartan från år 1948 där ekonomibyggnaderna till Strålsnäs herrgård är markerade (Rak-id J113-8f1b50). Den högra bilden visar slaggtegel vid den södra husgrunden vid Strålsnäs herrgård (Åsbo 456). Foto: Annelie Claèsson.

Ytterligare en större gård är belägen i området. Gården Ingemarstorp ligger strax norr om Strålsnäs samhälle. Gården omnämns som skattehemman på en karta från år 1638 (LMS Akt D147-24:d7:93). Det samhälle som kom att växa fram i och med järnvägens etablering under senare delen av 1800-talet byggdes på det som en gång var Ingemarstorps ägor.

Vid Lillån, på fastigheten Ingemarstorp 1:130, påträffades vid inventeringstillfället enstaka grundstenar samt rasmassor av tegel och tegelkross. Enligt ekonomiska kartan från år 1948 ska det på platsen ha legat en ekonomibyggnad. På grund av den otydliga konstruktionen har lämningen registrerats under antikvarisk bedömning uppgift om (Åsbo 451).

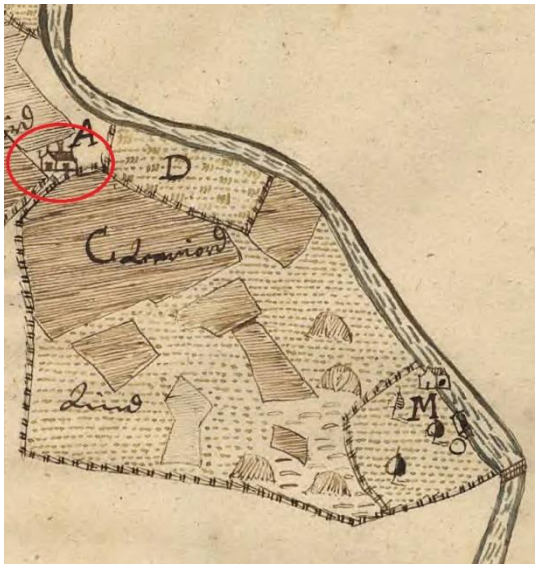

Figur 8. Utsnitt ur en karta från år 1638 som visar Ingemarstorp skattehemman (LMS Akt D147-24:d7:93). Den högra bilden visar Ingemarstorp idag. Foto: Annelie Claèsson.

By- och gårdstomter

I anslutning till ån finns två äldre gårdstomter. Båda är belägna väster om ån och sedan tidigare registrerade i FMIS. Lokarps gårdstomt (Ekeby 305:1) är idag bebyggd och har registrerats utifrån 1684 års karta (LMS Akt D13:26-7). Även Rävtomta gårdstomt (Åsbo 203:1) är idag bebyggd och har registrerats utifrån 1709 års karta (LMS Akt D147-40:1).

Figur 9. Den vänstra kartan är ett utsnitt från 1684 års karta och visar Lokarps gård (LMS Akt D13:26-7). Den högra kartan är ett utsnitt från 1709 års karta och visar Rävtomta gård (LMS Akt D147-40:1).

Torp

Det äldre historiska kartmaterialet visar att minst tio torp varit belägna i omgivningarna kring Lillån inklusive Granbäcken. Endast sådana som kan anses vara övergivna har tagits i beaktande. Ett av torpen omnämns så tidigt som år 1684 medan andra har sitt ursprung under 1700- och 1800-talet. Åtta av torpen är registrerade i fornminnesregistret sedan tidigare (Ekeby 174:1, 307:1, 308:1, 310:1, 311:1, 313:1 och Åsbo 138:1), medan två har påträffats och registrerats i fornminnesregistret i samband med denna utredning. Dessa två är Timmerö jordtorp (Ekeby 359) och backstugan Brostugan (Åsbo 453). För lägesangivelse av torpen hänvisas till kartan i figur 10.

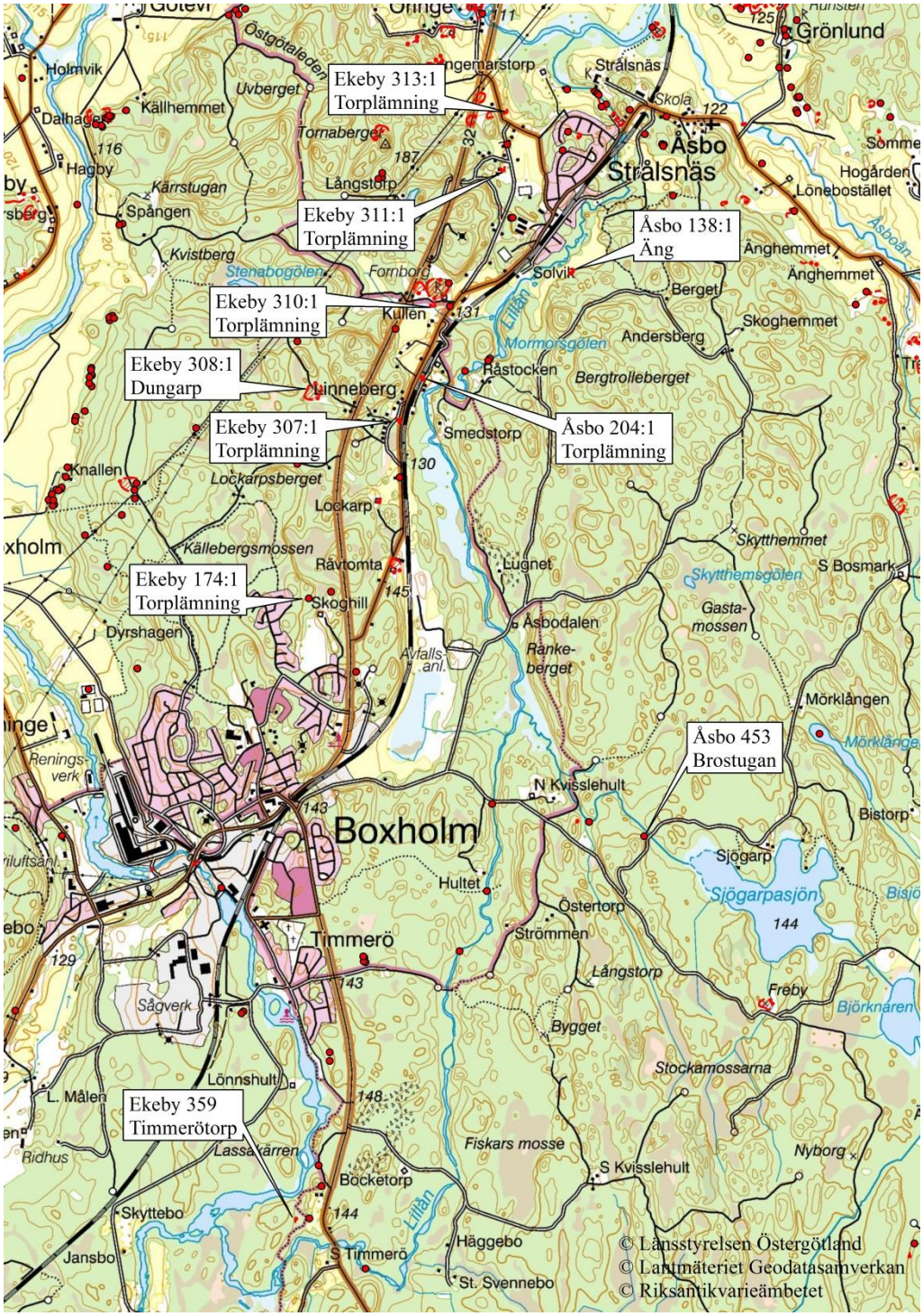

Figur 10. Utdrag ur den digitala terrängkartan över Lillån i Boxholm samt Granbäcken. De tio i rapporten omnämnda torpen är markerade.

Figur 11. Till vänster utsnitt ur den häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 (Rak-id J112-45-16) som visar Timmerö jordtorp (Ekeby 359). Till höger lämningar efter en jordkällare tillhörande jordtorpet (Ekeby 357). Foto: Annelie Claésson.

De tidigare nämnda banvaktsstugorna som uppfördes i Strålsnäs i samband med byggandet av järnvägen år 1874 var fem till antalet (Banvakt). Namnen på dem var Näsby 104, Åsbo 105, Strålsnäs 106, Strålsnäs 107 och Jakobslund 108. Jakobslund kan vara den torplämning med kartbelägg från år 1735 som registrerats i FMIS som Åsbo 204:1 (LMS Akt D19-97:3). Idag finns endast Åsbo 105 kvar. Den ligger vackert inbäddad bland träd och buskar invid Svartån respektive Åsboån och utgör idag ett sommarboende.

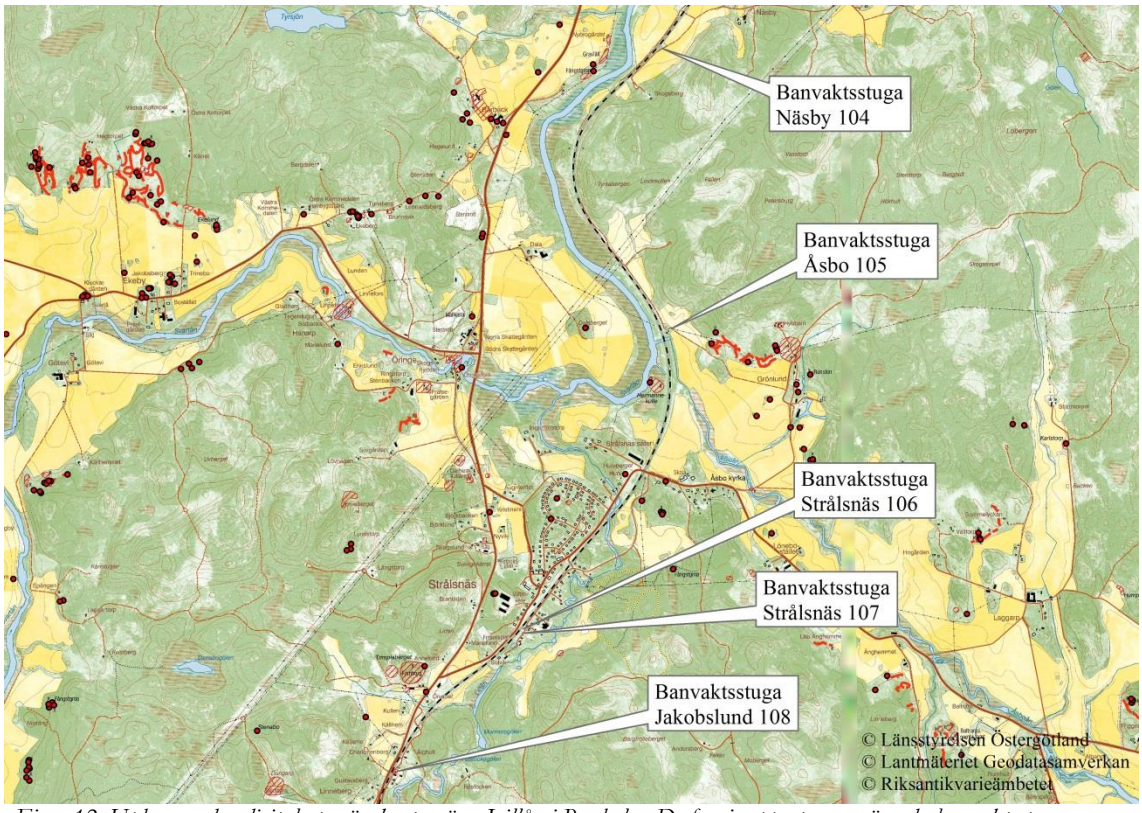

Figur 12. Utdrag ur den digitala terrängkartan över Lillån i Boxholm. De fem i rapporten omnämnda banvaktsstugorna är markerade.

Figur 13. Bilden till vänster visar banvaktstuga Åsbo 105. Foto: Annelie Claèsson. Bilden till höger visar den idag rivna banvaktstugan Strålsnäs 107. Källa: Föreningen Krafttaget.

Den vattenanknutna kulturmiljön

Nedan följer en beskrivning över de lämningar och lokaler som påträffats och besiktigats i samband med den kulturhistoriska utredningen. För lägesangivelser på samtliga nämnda lokaler i anslutning till ån hänvisas till kartorna i figurerna 25 och 26.

Småindustrier

Längs Lillån i Boxholm har över tid funnits ett antal småindustrier med direkt anknytning till vatten. Idag återstår endast lämningar efter dessa. I några fall finns endast kartuppgifter om att en verksamhet pågått på platsen. Några småindustrier har krävt tillgång till vatten medan andra drivits av vattenkraft. I området har bland annat flera kvarnar och en smedja legat.

Kvarn vid Ålkisteströmmen

Enligt en lantmäteriakt från år 1703 har en kvarn, tillhörande Södra Timmerös ägor, legat utmed Lillån i Boxholm (LMS Akt D147-51:1). Vid inventeringstillfället återfanns inga synliga konstruktioner ovan mark, varför kvarnen registrerats under antikvarisk bedömning uppgift om (Åsbo 444).

Figur 14. Utsnitt ur en karta från år 1703 som visar kvarnen vid Ålkisteströmmen utmed Lillån i Boxholm (LMS Akt D147-51:1).

Kvarn vid Norra Kvisslehult

En bit nedströms bron vid Norra Kvisslehult finns en sedan tidigare registrerad kvarnlämning (Åsbo 205:1). På en ägomätning från år 1703 kan man på platsen se både en mjölkvarn och en sågkvarn (LMS Akt D147-28:1). Mjölkvarnen är placerad på åns västra sida medan sågkvarnen ligger på östra sidan. Idag finns endast lämningar på östra åkanten. Lämningarna utgörs av en kvarngrund, en vattenränna och en avledningsmur.

Själva kvarngrunden är 15x5 meter stor, 1,5-2 meter hög och består av 1 meter breda stenmurar. I mitten finns en öppning. I mitten av åfåran ligger avledningsmuren, ca 10 meter lång, till viss del raserad. I sydöstra delen av lämningen är en vattenränna. Öster om kvarngrunden förekommer en stenmur som ansluter till ett fast stenblock. Kvarnlämningens antikvariska bedömning har reviderats i samband med denna utredning.

Figur 15. Utsnitt ur en karta från år 1703 (LMS Akt D147-28:1) som visar mjöl- respektive sågkvarnen på var sida om Lillån. Bilden till höger visar den kvarnlämning som finns kvar invid Lillån och Norra Kvisslehult idag (Åsbo 205:1). Foto: Annelie Claèsson

Skvaltkvarn vid Råstocken

Enligt uppgift ska det ha legat en skvaltkvarn i Lillån mellan Råstockegölen och Mormorsgölen, tillhörande fastigheten Råstocken.

Skvaltkvarnar var en mindre typ av kvarnar som användes vid malning av säd för husbehov och ibland även för mindre, lokal produktion. Vattenhjulet var horisontellt placerat. De tidigaste skvaltkvarnarna i Sverige är från sent 1100-tal.

Vid inventeringstillfället påträffades en lämning som kan vara den ovan nämnda skvaltkvarnen (Åsbo 460). På platsen finns en vinkelformad, möjlig stengrund. Den nordvästra delen är 5 meter lång och den nordöstra delen är 3 meter lång. I den eventuella grunden finns ett par större och ett flertal mindre stenblock.

Figur 16. Möjlig lämning efter skvaltkvarnen vid fastigheten Råstocken (Åsbo 460). Foto: Annelie Claèsson.

Huru kvarn

Nedströms vägbron över Lillån vid Strålsnäs samhälle ligger utmed östra åkanten lämningarna efter Huru kvarn (Åsbo 448). Idag finns en kvarngrund, en husgrund, en dammvall och två stenfundament kvar på platsen, varav det ena fundamentet står i åfåran. På en karta från år 1638 finns här en mjölkvarn och en sågkvarn (LMS Akt D147-24:d7:93) På häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 är en hjulkvarn markerad på platsen (Rak-id J112-45-11).

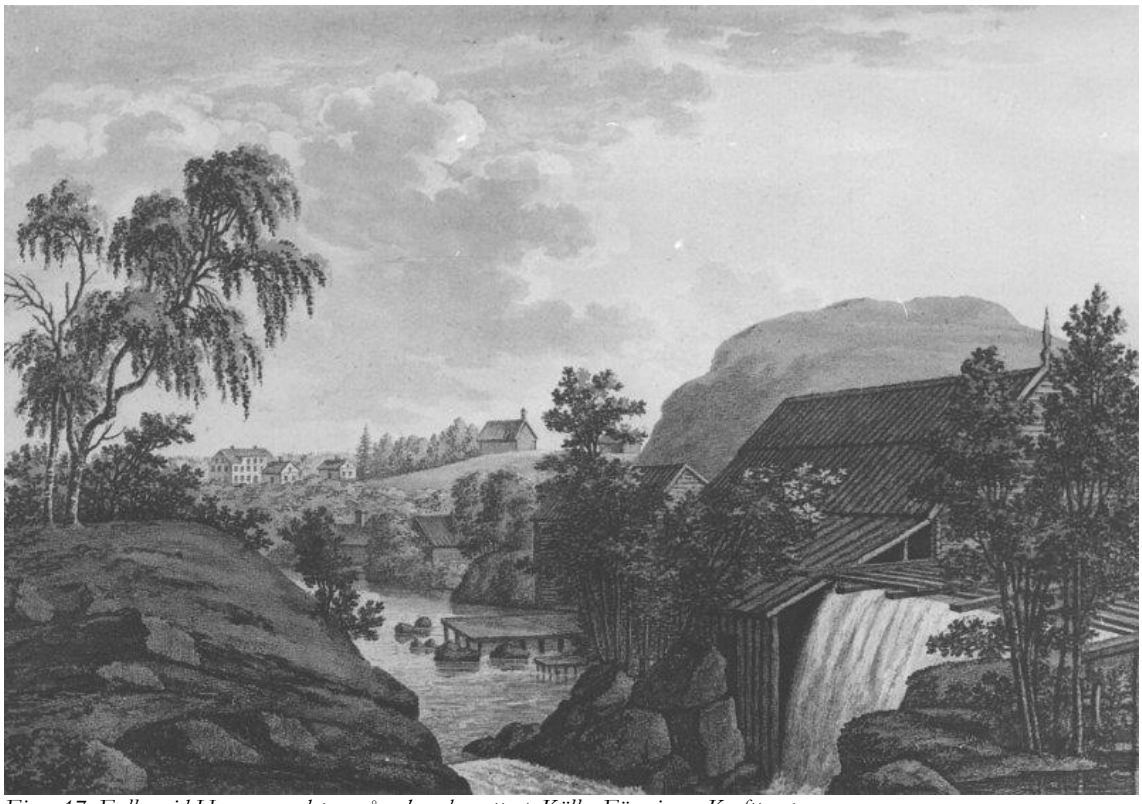

Figur 17. Fallen vid Huru, som det en gång kan ha sett ut. Källa: Föreningen Krafttaget.

Figur 18. De övre bilderna visar dammvallen vid Huru kvarn innan respektive efter utrivning (Åsbo 448). Den nedre bilden visar lämningen efter Huru kvarn (Åsbo 448). Foto: Annelie Claèsson. Till höger utsnitt ur 1638 års karta som visar att det på åns västra sida legat en mjölkvarn och en sågkvarn (LMS Akt D147-24:d7:93).

Enligt Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland från åren 1875-1877 ska ”I Huruån hafva äkta perlor blifvit funna”.

Enligt kvarninventeringen från år 1978 byggdes år 1902 en ny kvarn vid Huru. Denna gång utmed västra åkanten. Kvarnen hade tre våningar och drevs av tre vattenturbiner. År 1933 installerades ett nytt kvarn- och valsverk och år 1976 revs den. Denna kvarn torde vara den lämning som påträffades i samband med inventeringen och som i denna rapport omnämns under rubriken Kvarn på motsatt sida smedjan (Åsbo 454).

Vid besiktningstillfället i mars år 2015 kunde samtliga lämningar iakttas och registreras. Vid återbesök i augusti samma år var dammvallen, enligt beslut från länsstyrelsen, utriven i syfte att förbättra etablering och vandring för fisk, främst öring. Dammvallens mellersta del är numera utriven och sten från dammvallen utlagd i området. Fundamentet närmast dammvallen är borttaget och platsen är övertäckt av sten. Dammspegeln är i det närmaste borta.

Såg nedströms Huru kvarn
Nedströms Huru kvarn ligger lämningen efter en såg (Åsbo 449). Såggrunden består av en kallmurad stensockel. I mitten och utanför grundens sydvästra vägg är en 5 meter lång stenrad. På motsatt sida av åfåran är en motsvarande stenkonstruktion som är 6 meter lång. Troligen är det rester efter en dammvall. Sågen finns markerad på häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 (Rak-id J112-45-11).

Figur 19. Utsnitt ur den häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 (Rak-id J112-45-11). I mitten av kartan är sågen markerad. Den vänstra bilden visar grunden efter sågen och den högra bilden visar lämningen efter den eventuella dammvallen (Åsbo 449). Foto: Annelie Claèsson.

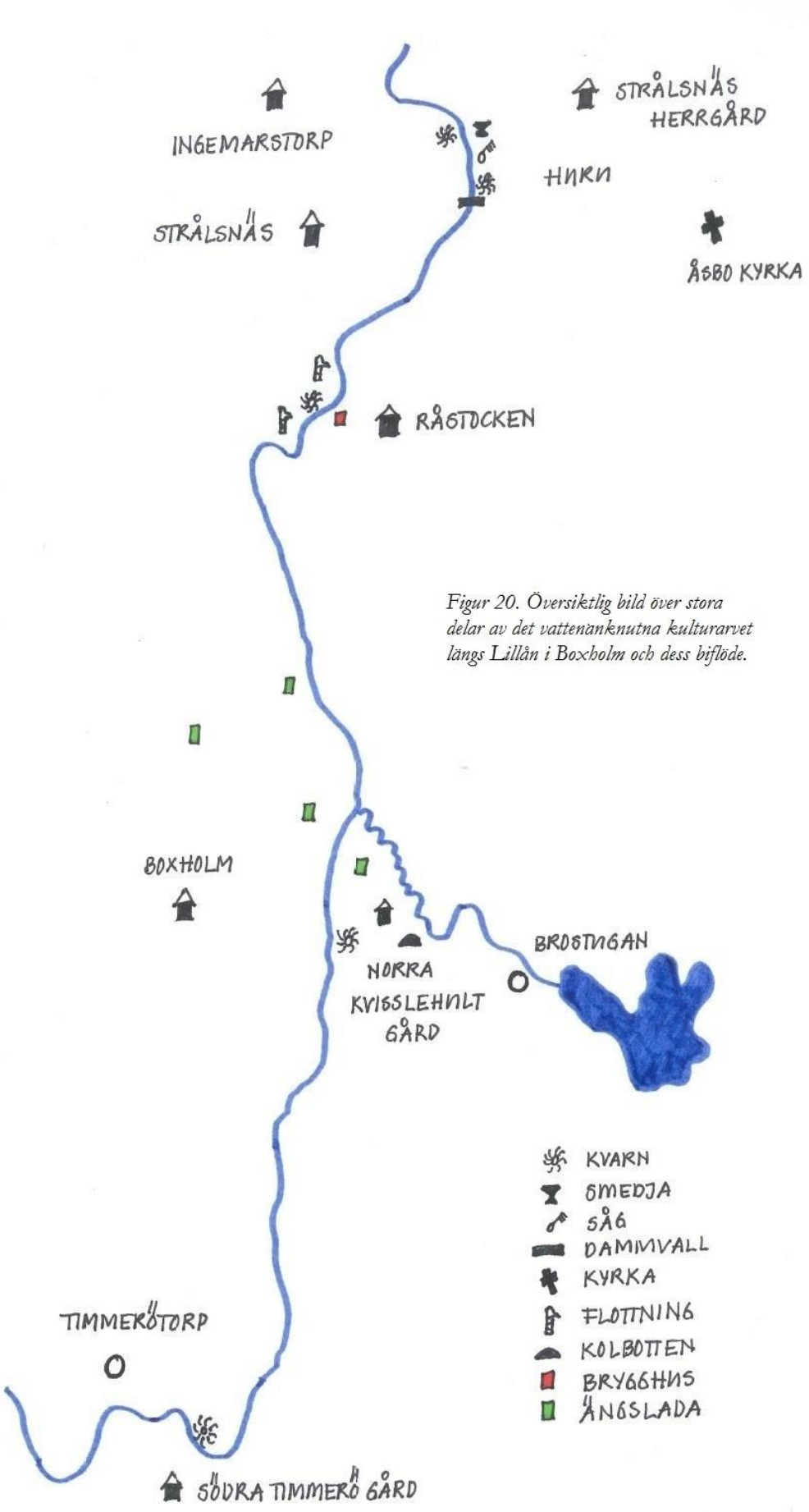

Figur 20. Översiktlig bild över stora delar av det vattenanknutna kulturarvet längs Lillån i Boxholm och dess biflöde.

Smedja

Nedströms sågen påträffades vid inventeringstillfället en husgrund alldeles invid vattnet. I området förekommer stora mängder sot, slagg och flera bottenskållor, det vill säga slaggprodukt från järnsmide. Även flera järnföremål såsom beslag påträffades både på land och i vattnet. Sannolikt torde detta vara en smedja (Åsbo 450). På ekonomiska kartan från år 1948 finns här en eventuell byggnad (Rak-id J133-8f1b50).

Figur 21. Järnbeslag i vattnet utanför smedjan (Åsbo 450). Foto: Annelie Claèsson.

Kvarn på motsatt sida smedjan

På västra sidan Lillån, mittemot smedjan, påträffades vid inventeringstillfället en 14 meter lång stengrund (Åsbo 454). Enligt en avstyckning från år 1933 samt ekonomiska kartan från 1948 har en kvarn legat här (LMA Akt 05-åsb-154 och Rak-id J133-8f1b50). I handlingarna till den äldsta av de båda kartorna benämns kvarnen som Huru kvarn, se vidare under rubriken om Huru kvarn.

Kvarngrunden har sannolikt fortsatt ca 15 meter åt sydöst, men är idag helt inrasad och ingen tydlig konstruktion kunde iakttas. I området påträffades även två halverade gjutna kvarnstenar.

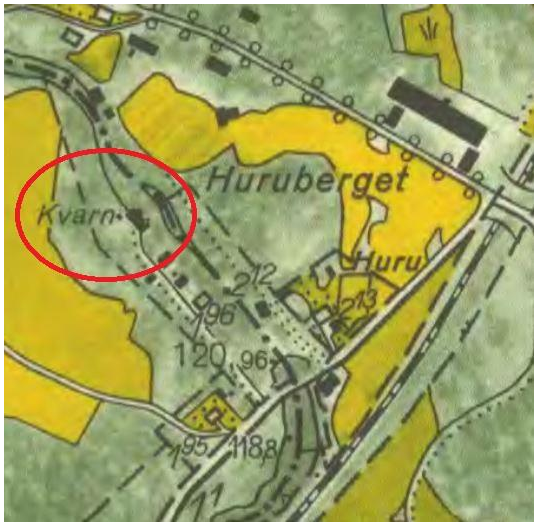

Figur 22. Utsnitt ur den ekonomiska kartan från år 1948 som visar kvarnen (Rak-id J133-8f1b50). Bilden till höger visar kvarnlämningen invid Lillån (Åsbo 454). Foto: Annelie Claèsson.

Vattenränna

I Lillån, alldeles intill Strålsnäs herrgård, finns en vattenränna (Åsbo 443). I mitten av åfåran är en 143 meter lång, 1 meter bred och cirka 1, 5 meter hög vattendelare i sten. Den sydvästra sidan av ån bildar själva rännan och utmed den nordöstra sidan är den strömmande, naturliga åfåran. Vad rännan använts till är oklart och den finns inte med i

något hittills känt kartmaterial. Inventeringen visar dock att vattenrännan ansluter i sydöst till ovan nämnda kvarngrund (Åsbo 454) för att övergå i ett 45 meter långt, 4-5 meter brett och 0,3-0,6 meter djupt dike, troligen anlagt för en vattenledande trätub. Ett äldre fotografi från området visar att dammvallen vid Huru under en period försetts med en trätub, vilken ledde fram vatten till kvarnen (Föreningen Krafttaget). Tuben ska ha varit ca 100 meter lång och placerad utmed västra delen av dammvallen (Lindvall m fl 2010).

Figur 23. Den vackert stensatta vattenrännan i Lillån invid Strålsnäs herrgård (Åsbo 443). Foto: Annelie Claèsson.

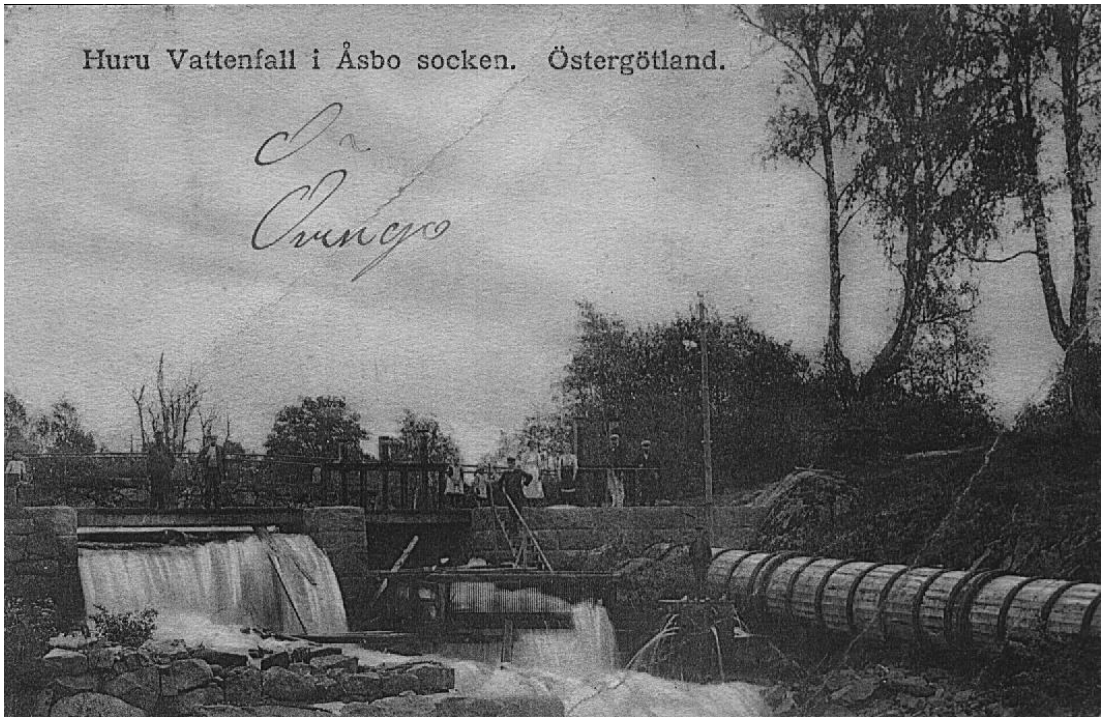

Figur 24. Trätuben som via Huru dammvall lett fram vatten till kvarnen. Källa: Föreningen Krafttaget.

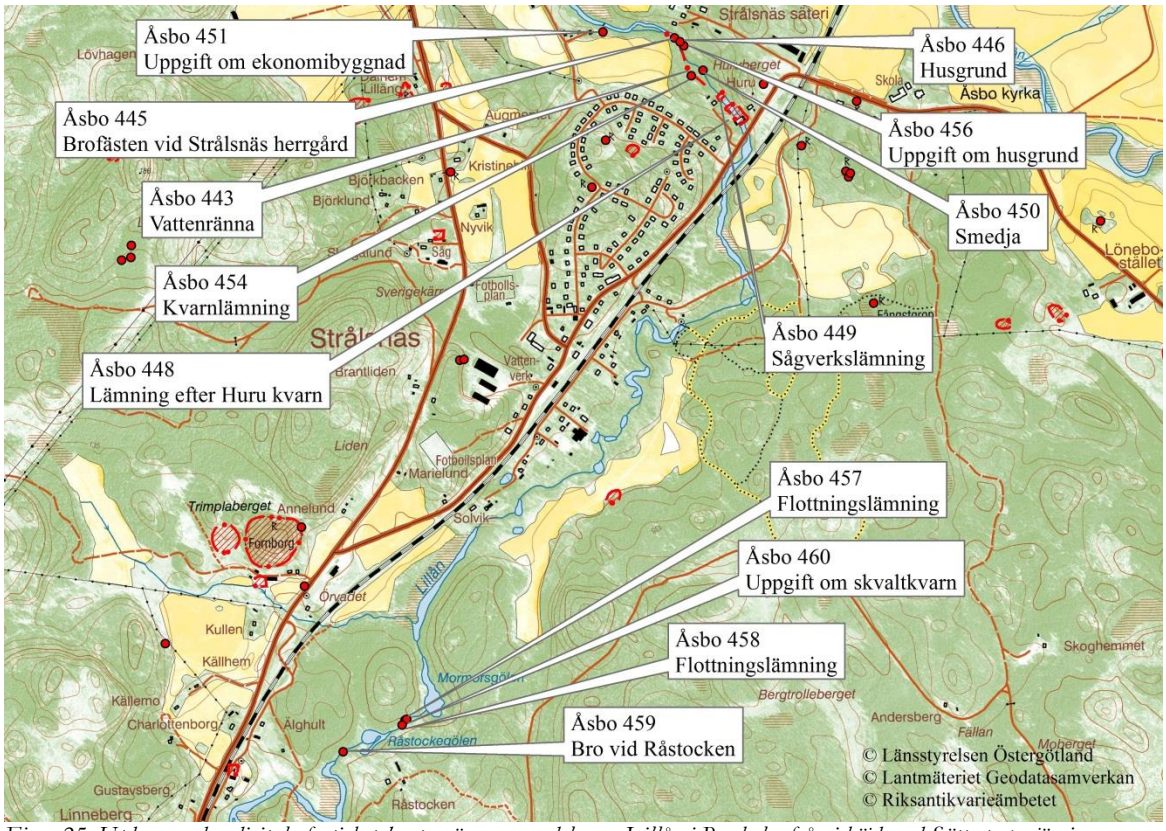

Figur 25. Utdrag ur den digitala fastighetskartan över norra delen av Lillån i Boxholm från i höjd med Sättertorpssjön i söder till utloppet i Svartån i norr vid Strålsnäs samhälle. De lämningar och lokaler som påträffats och besiktigats i samband med den kulturhistoriska utredningen utmed denna sträcka är markerade.

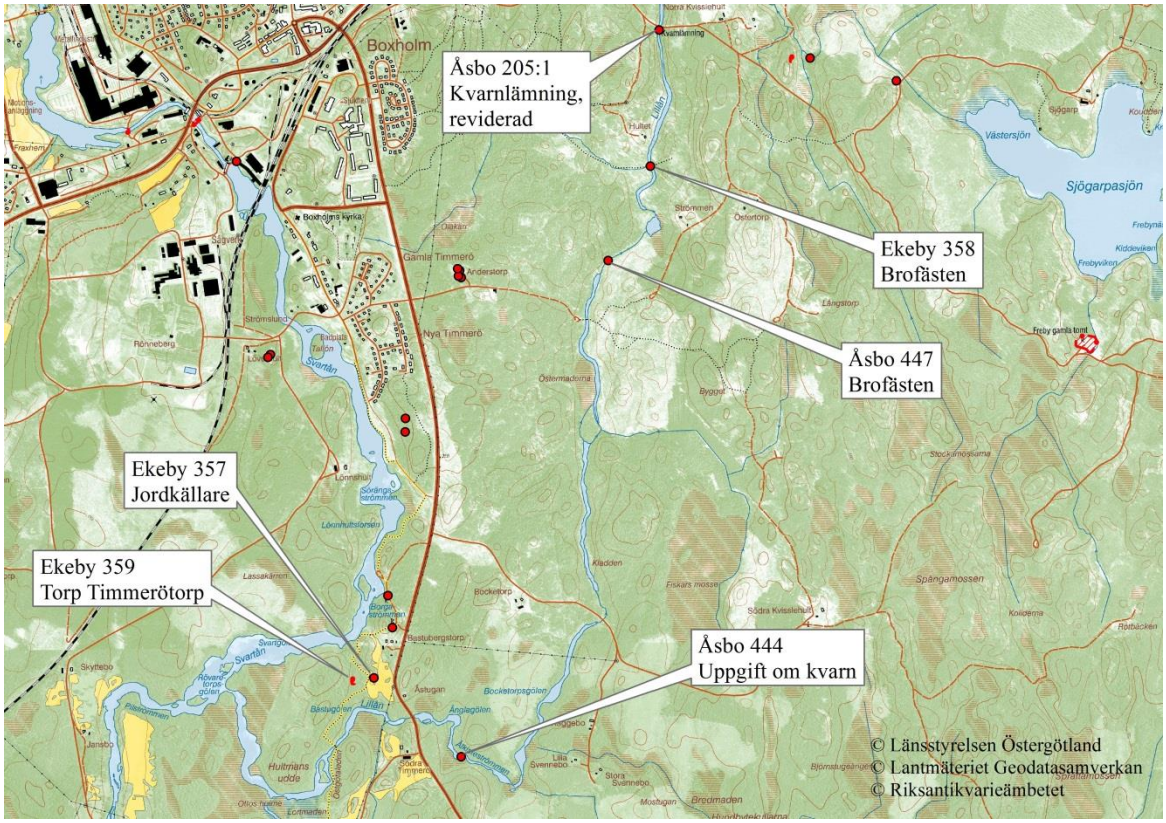

Figur 26. Utdrag ur den digitala fastighetskartan över södra delen av Lillån i Boxholm från inloppet från Svartån i söder till Granbäckens utlopp i norr. De lämningar och lokaler som påträffats och besiktigats i samband med den kulturhistoriska utredningen utmed denna sträcka är markerade.

Lämningar i Granbäcken

Granbäcken är ett naturligt tillflöde till Lillån från sjön Sjögarpasjön. Den ligger norr om Norra Kvisslehult och rinner genom ett storblockigt moränlandskap dominerat av barrskog. Sträckan har inte inventerats i sin helhet. Endast dämmande partier har besökts. Inventeringen visar att det längs bäcken finns ett flertal naturligt dämmande stenpartier. Några av dem kan möjligen ha förstärkts manuellt, men inga tydliga konstruktioner eller rensningar av bäcken kunde iakttas.

Invid Granbäcken påträffades som tidigare nämnts grunden efter Brostugan (Åsbo 453). Torpet finns utmärkt på häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 och omnämns som backstuga (Rak-id J112-45-16).

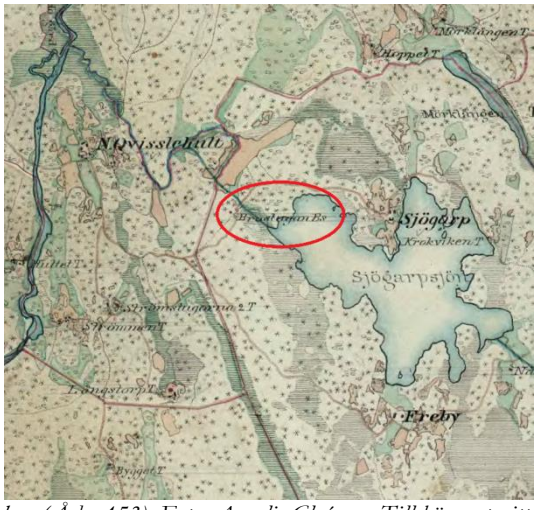

Figur 27. Bilden visar grunden efter Brostugan invid Granbäcken (Åsbo 453). Foto: Annelie Claésson. Till höger utsnitt ur häradsekonomiska kartan från åren 1868-77 som visar backstugan Brostugan (Rak-id J112-45-16).

Utmed Granbäcken finns också den gränssten som omnämns under rubriken Gränsmärke samt en kolbotten med kolarkoja som återfinns under avsnittet om Kolning.

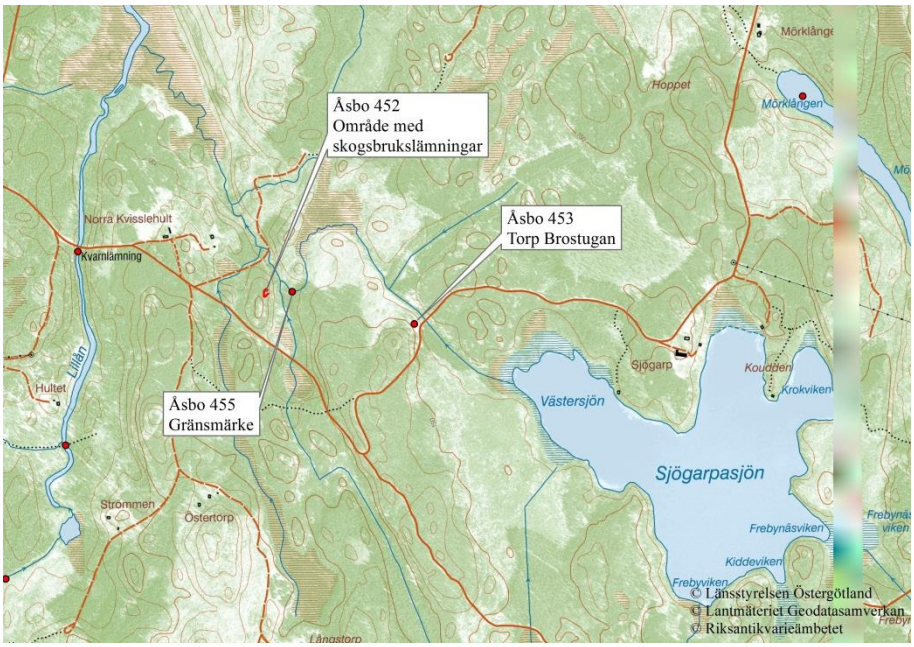

Figur 28. Utdrag ur den digitala fastighetskartan över Granbäcken från Sjögarpasjön till Lillån. De lämningar och lokaler som påträffats och besiktigats i samband med den kulturhistoriska utredningen utmed denna sträcka är markerade.

Flottning
Att utöka kunskapen kring flottningsepoken i länet är en av kulturmiljövårdens prioriteringar avseende det vattenanknutna kulturarvet. I de skogrika markerna kring sjön Sommen fanns under senare hälften av 1800-talet gott om avverkningsbar skog. Sågverk etablerades och en flottningsepok tog sin början. De två största sågverken i trakten låg i Sommen och Boxholm. En av de många flottleder som anslöt till Sommen var Svartån från Sommen till Boxholm. (Ahlbäck m fl 2006 och Klotz 2011). Den sista flottningen i Svartån upphörde så sent som år 1958 (Bruksmuseet i Boxholm).

När det gäller flottning i Lillån saknas skriftliga källor. Vid fastigheten Råstocken påträffades vid inventeringstillfället två lämningar efter flottning (Åsbo 457 och 458). Båda utgjordes av grova järnspikar islagna i större stenblock invid och i vattnet, med en trelänkad kätting efter ledläns.

Figur 29. Lämning i Lillån efter flottning vid fastighet Råstocken. På bilden är en järnspik med trelänkad kätting (Åsbo 457). Foto: Annelie Claèsson.

Kolning
Tillgång på träkol var under lång tid väsentligt för både järnframställning och järnhantering. I de östgötska skogarna finns ett stort antal kolbottnar efter främst resmilor. Järnbruken förbrukade stora mängder kol, inte bara masugnarna utan även hamrarna. I anslutning till kolbottnarna finns ofta grunden efter en kolarkoja. I kojorna bodde kolarna under det att arbetet pågick med att bygga milan och senare övervaka densamma under kolningens gång. Själva kolningen av milan kunde ta upp till tre veckor. Därefter skulle milan rivas ut och kolet transporteras vidare.

I samband med denna kulturhistoriska utredning har en kolbotten med intilliggande kolarkojgrund registrerats (Åsbo 452).

Figur 30. Grunden efter en kolarkoja alldeles intill en kolbotten (Åsbo 452). Foto: Annelie Claèsson.

Brygghus
Brygghus är en byggnad som var vanligt förekommande i Sverige fram till mitten av 1950-talet. Husen hade många olika funktioner och kunde fungera som tvättstuga, bakstuga och även till bryggning av öl. Brygghusen var ofta försedda med spismur, inmurade kar och skorsten. Vanligen ligger de placerade invid gården, nära ett vattendrag eller en mindre sjö och inte sällan finns en tvättbrygga i närheten. De kan också utgöra en del av en ekonomibyggnad eller ett uthus, men ligger oftast som fristående byggnader. Under 1900-talet användes brygghusen främst som tvättstugor (Wikipedia).

En mindre byggnad påträffades på fastigheten Råstocken. Enligt uppgift är det ett brygghus. Det är oklart när brygghuset uppfördes, men på ekonomiska kartan från år 1948 kan man återfinna en mindre byggnad på platsen där brygghuset ligger idag (Rak-id J133-8f1b50). Byggnaden var vid inventeringstillfället kraftigt förfallen. I närheten av byggnaden, invid vattnet, kan fundament efter äldre bryggor ses.

Figur 31. De båda övre bilderna visar brygghuset vid gården Råstocken. Den nedre bilden visar interiören i huset. Foto: Annelie Claèsson.

Madmarker
Åtminstone sedan järnåldern har slåtter av våtmarker haft stor betydelse för att hålla boskap med foder under vinterhalvåret. Gräsrika marker såsom myrar och tidvis översvämmade stränder utmed vattendrag slogs och höet samlades in. Madmarksslåtter gav god avkastning beroende på att maderna blev naturligt gödslade med mineraler och näringsämnen som en följd av att vattennivån varierade under året (Lindegård 2002).

Höet torkades på hässjor eller hässjestörar och i kanten av, eller på, slåttermarkerna fanns ängslador eller madhus där vinterfodret förvarades innan det fraktades hem till gården. Ladorna är ofta utritade på de historiska kartorna.

Längs betydande partier utmed Lillån förekommer gamla översvämningsmader som förr brukades som slåttermark. På en karta från år 1703 finns mader och flera ängslador utritade (LMA Akt 05-åsb-6). Idag är många av dessa marker till stor del trädbevuxna och saknar hävd. Vid inventeringen har inga lämningar efter ängslador påträffats. Någon riktad inventering avseende madernas kulturarv i form av exempelvis ängslador och hässjor har inte företagits i samband med denna utredning.

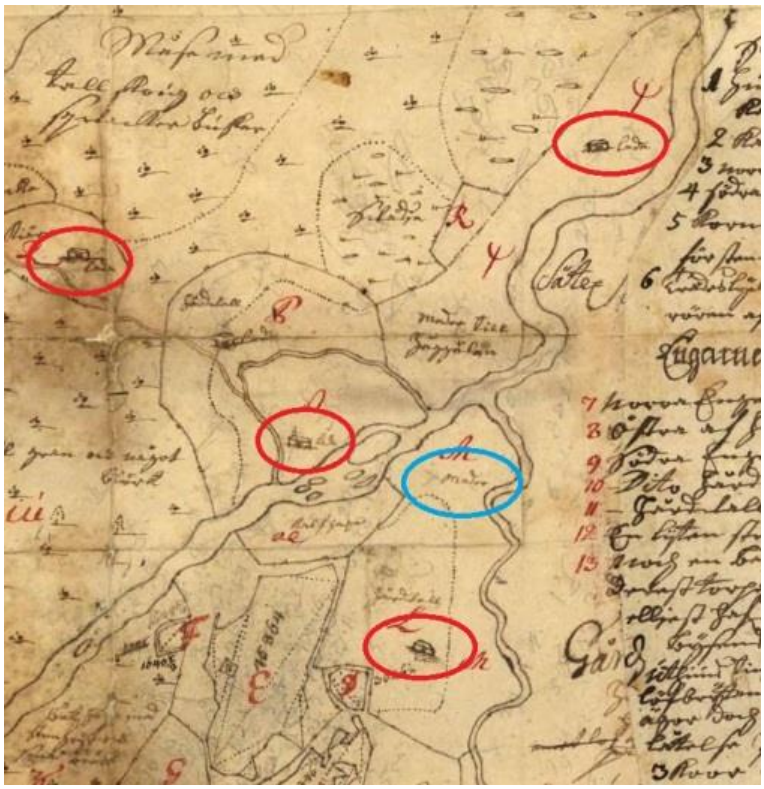

Figur 32. Karta från år 1703 där en madmark och flera ängslador är markerade utmed Lillån (LMA Akt 05-åsb-6).

Gränsmärke

Gränsmärken har använts och anlagts under lång tid för att markera gräns mellan exempelvis fastigheter, socknar och byar. Markeringarna varierar mellan att utgöra avancerade anläggningar med inskriptioner till enklare gränsrösen bestående av endast några få stenar med en uppställd visare i mitten.

Utmed Granbäcken påträffades ett mindre gränsmärke. Gränsmärket består av en rest sten, ca 0,3 meter hög, 0,2 meter bred och 0,15 meter tjock, utan postament. Idag står den inte i någon gällande gräns (Åsbo 455).

Figur 33. Gränssten invid Granbäcken (Åsbo 455).
Foto: Annelie Claèsson.

Fiske
Vid södra delen av Lillån finns idag en sträcka benämnd Ålkisteströmmen. Enligt en lantmäteriakt från år 1703 har en kvarn legat utmed sträckan (Åsbo 444, LMS Akt D147-51:1), se figur 14 och under rubriken Kvarn vid Ålkistströmmen. Vanligt var att ålkistor eller liknande fanns i anslutning till kvarnar. Vid inventeringstillfället påträffades dock inga lämningar efter fiske utmed sträckan. Inte heller uppvisar det historiska kartmaterialet några fasta fisken eller ålhus i området.

Broar
Utmed Lillån har ett antal broar funnits. Det rör sig om allt från större vägbroar till mindre broar där man tagit sig över till fots. På flera av lantmäteriets kartor kan man se markeringar för broar som idag är borta. Sydväst om fastigheten Strömmen är på häradskartan från åren 1868-1877 en bro över Lillån (Rak-id J112-44-20). Vid inventeringstillfället påträffades brofästen på ömse sidor om ån bestående av kallmurade stenar (Åsbo 447). Nordväst om ovan nämnda fastighet påträffades ytterligare lämningen efter en bro. Även den kan härledas till häradsekonomiska kartan från åren 1868-1877 (Rak-id J112-45-16). Likaså här påträffades brofästen på ömse sidor om ån bestående av kallmurade stenar (Ekeby 358). Här fanns även rester av trästockar med armeringsjärn och järnspik. Den väg som lett fram till bron kan skönjas än idag och på fastighetskartan kan man se att vägen gått över ån.

Figur 34. Bilden till vänster visar lämningarna efter den bro som gått över Lillån sydväst om fastigheten Strömmen (Åsbo 447). Bilden till höger visar lämningarna efter den bro som gått nordväst om samma fastighet (Ekeby 358). Foto: Annelie Claèsson.

Vid fastigheten Råstocken finns en mindre gångbro i trä över Lillån (Åsbo 459). Gångbron är anlagd på äldre brofästen. Enligt uppgift är det gamla vägen till Råstocken. Den nuvarande vägen ska ha byggts för ca 70 år sedan.

Vägbron över Lillån vid Huru damm och Strålsnäs samhälle utgjordes tidigare av en stenvalvsbro. Bron är numera riven och ersatt av dagens vägbro som byggdes år 1957 (Bäckstrand m fl 2000).

I vattenrännans nordvästra del (Åsbo 443), vid Strålsnäs herrgård, påträffades vid inventeringstillfället brofästen av kallmurade, tuktade stenar på vardera sidan Lillån (Åsbo 445). I mitten av åfåran är ett 4x4 meter stort stenfundament. Fästena vittnar om att en ca 20 meter lång, 2-4 m bred och 1,5 meter hög bro gått över Lillån här.

Figur 35. Den vänstra bilden visar träbron över Lillån vid fastigheten Råstocken (Åsbo 459). Foto: Annelie Claèsson. Den högra bilden visar den gamla stenvalvsbron vid Huru damm. Källa: Föreningen Krafttaget.

5. Slutsatser

Vattnet har nyttjats av människor under alla tider för fiske, tvätt, transporter och inte minst för vattenkraft. Spåren efter människors vedermödor är många och varierade. Det kan röra sig om tämligen stora förändringar av vattendrag såsom rensningar och fördämningar för flottning, hyttor, kvarnar och andra småindustrier. Men även tillsynes obetydliga spår där endast ett par grundstenar eller en halverad kvarnsten vittnar om platsen för en skvaltkvarn, ålkista eller en bykstuga.

I denna rapport har presenterats ett antal kulturmiljöer och lämningar med direkt eller indirekt anknytning till Lillån i Boxholm samt Granbäcken från Sjögarpasjön till Lillån. Sett ur kulturmiljösynpunkt är två områden belägna i och intill vattendraget särskilt känsliga för åtgärder avseende vattenförvaltning. Dessa är lämningarna efter kvarnen vid Norra Kvisslehult och området vid Huru kvarnmiljö (se översiktskartan i figur 1 samt kartorna i figurerna 25 och 26).

De två utpekade och särskilt bevarandevärda kulturmiljöerna är delvis av olika karaktär och kan båda berätta något om Lillån i Boxholms historia. Var och en kan förmedla kunskaper om människors livsvillkor under olika tider. Flera av platserna innehar dessutom stora upplevelsevärden. En kulturmiljö där de yttre iakttagbara strukturerna alltjämt kan förstås och upplevas är mycket skyddsvärd. När anläggningarna tagits ur bruk har inte sällan dammar och liknande rivits ut. Detta gör att det ur kulturmiljösynpunkt är än mer angeläget att bevara de delar av kulturmiljön som trots allt är välhållen och finns kvar.

Området vid kvarnlämningen vid Norra Kvisslehult är en värdefull kulturmiljö med synliga lämningar efter en kvarngrund, en vattenränna och en avledningsmur.

Även Huru kvarnmiljö är en värdefull kulturmiljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Genom de synliga lämningarna efter den äldre kvarnmiljön bestående av en dammvall, en kvarngrund, en husgrund och två stenfundament tillsammans med smedjan, sågen, den sentida Huru kvarn och den vackra vattenrännan i sten förstår man att det i området pågått flera industriella aktiviteter både parallellt med varandra och över tid. Idag har åtgärder för fiskvandring vidtagits i området. Ytterligare åtgärder i och i anslutning till vattendraget skulle påverka lämningarna negativt.

De enstaka rester som återstår efter den flottningsverksamhet som en gång bedrevs i ån har även de mycket högt kulturhistoriskt värde. Lämningarna efter flottningen utgörs av fästen och kättingar för ledlänsar.

Madmarkerna längs Lillån i Boxholm är idag svårtillgängliga och igenväxta med träd, sly och vass. Ur kulturmiljösynpunkt är det angeläget att madängarna kunde hävdas genom slåtter och möjligen bete så att landskapets mer öppna karaktär förstärktes. Det historiska kartmaterialet visar att ett flertal ängslador funnits på eller i anslutning till madmarkerna. Det är värt att notera att eventuella lämningar efter ängslador, hässjor eller hässjestörar inte har eftersökts i samband med denna utredning.

Det är av stor vikt att bevara de vattenanknutna kulturmiljöerna så att värdefulla historiska samband kan tolkas och förstås i landskapet. Vid återställande av vattendrag i syfte att värna den biologiska mångfalden måste hänsyn tas till de kulturhistoriska lämningarna så att vattendraget även fortsättningsvis kan berätta sin historia.

Kulturmiljövärden är i många avseenden en resurs som svårligen kan återskapas. Det som förstörs eller förvanskas är borta för alltid.

I samband med *Projekt typvattendrag* vid Länsstyrelsen Kalmar län sammanställdes ett antal förslag till allmänna förhållningssätt avseende kulturmiljövårdens fortsatta arbete med fiske- och biotopvårdsrestaureringar. Kulturmiljövården menar att utrivning av vandringshinder alltid ska vara ett sista alternativ, inte ett första. Generellt sett gäller att innan beslut om utrivning av vandringshinder tas måste andra alternativ utredas. Naturligtvis behöver frågan prövas från fall till fall (Dedering 2010). En kulturhistorisk utredning för kartläggning av berörda kulturmiljöer, forn- och kulturlämningar bör vara en självklar del av projekteringsarbetet inför fiske- och biotopvårdsåtgärder.

Vid återskapande av bottenbiotoper och då sten och block planeras läggas i vattendraget ska dessa inte tas från anläggningar. Det är av största vikt att de kulturhistoriska lämningarna fortfarande kan ses, upplevas och förstås. Stenar som människan redan flyttat får ligga kvar och istället hämtas sten från annan plats (*ibid*). Icke att förglömma skyddas fornlämningar av Kulturmiljölagen (1988:950), vilket innebär att alla ingrepp inklusive att rubba eller täcka över dem kräver tillstånd.

Referenser

Tryckta källor

Ahlbäck, A. & Albertsson, R. 2006. *Flottning och flottningsleder i södra Sverige*. Jönköping.

Dedering, C. 2010. *Projekt typvattendrag. Delstudie 2005. Emåns avrinningsområde i Kalmar län*. Länsstyrelsen Kalmar län.

Edlund, J. 2011. *Naturvärdesinventering av 257 vattendrag i Östergötland*. Rapport 2011:12. Länsstyrelsen Östergötland.

Lindegård, P. 2002. *Våtmarkernas kulturarv*. Rapport från Riksantikvarieämbetet 2002:3. Stockholm.

Natur Guide Boxholms kommun. 2008. Huskvarna.

Natur kultur miljöer i Östergötland. Naturvårdsplan och kulturminnesprogram. Länsstyrelsen i Östergötlands län 1983. Linköping.

Ridderstad, A. 1875-1877. Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland. Norrköping.

Otryckta källor

Bäckstrand, A, Halldén, A och Johansson, P. 2000. Lillån – naturvärden och nyttjande. Länsstyrelsen Jönköping. Rapport 2000:7, Länsstyrelsen Östergötland, Linköping.

Elf, A. 2002. Naturinventering av Svartån med biflöden. Rapport 2002:4. Länsstyrelsen Östergötland, Linköping.

Klotz, E. 2011. *Kunskapsöversikt Svartåns avrinningsområde*. Arbetsmaterial december 2011. Länsstyrelsen Östergötland.

Lindvall, P, och Sjöstrand, P. 2010. *Teknisk beskrivning. Utrivning av Huru damm i Lillån, Boxholm kommun*. Jönköpings Fiskeribiologi 2010.

Krafttaget, http://www.krafttaget.com/Tusenarssteg/1900-talet_del1.pdf

Krafttaget, http://www.krafttaget.com/Bildarkiv.htm

Fornminnesregistret för Ekeby och Åsbo socken.

Bebyggelseregistret.

Östergötlands museums topografiska arkiv
Kvarninventering i Östergötlands län, 1978.

SVAR, www.sok.riksarkivet.se/svar-digitala-forskarsalen.
Husförhörslängder, Ekeby och Åsbo socknar.

SOFI, www.sofi.se/ortnamnsregistret.

Banvakt, http://banvakt.se/

Wikipedia, http://sv.wikipedia.org.

Lantmäteristyrelsens arkiv
Akt D13:26-7. Geometrisk avmätning, Norräng nr 1, 1684.
Akt D19-97:3. Ägodelning, Öringe nr 1-4, 1735.
Akt D147-24:d7:93. Geometrisk ägoavmätning, Ingemarstorp nr 1, 1638.
Akt D147-28:1. Ägomätning, Kvisslehult norra nr 1-2, 1703.
Akt D147-40:1. Geometrisk ägoavmätning, Rävtomta nr 1, 1709.
Akt D147-51:1. Ägomätning, Timmerö södra nr 1-2, 1703.

Lantmäterimyndigheternas arkiv
Akt 05-åsb-6. Arealavmätning, 1703.
Akt 05-åsb-84. Ägoutbyte, rågångsåtgärd, 1878.
Akt 05-åsb-85. Ägoutbyte, rågångsåtgärd, 1878.
Akt 05-åsb-87. Ägoutbyte, rågångsåtgärd, 1878.
Akt 05-åsb-154. Övrigt, avstyckning, 1933.
Akt 05-åsb-177. Avstyckning, 1938.

Rikets allmänna kartverks arkiv
Häradsekonomiska kartan 1868-77, bladnamn Boxholm, Rak-id J112-44-20.
Häradsekonomiska kartan 1868-77, bladnamn Västra harg, Rak-id J112-45-11.
Häradsekonomiska kartan 1868-77, bladnamn Björke, Rak-id J112-45-16.
Ekonomiska kartan 1948, bladnamn Boxholm, Rak-id J133-8F0b50.
Ekonomiska kartan 1948, bladnamn Strålsnäs, Rak-id J133-8F1b50.

Bilaga

Tabell över nyregistrerade forn- och kulturlämningar inom utredningsområdet

I fältet bedömning anges varje lokals antikvariska status. Enligt Kulturmiljölagen (1988:950) definieras fornlämningar som *varaktigt övergivna* lämningar efter människors verksamhet under *forna tider* och som tillkommit genom *äldre tiders bruk*. Av lagen följer att de enskilda lämningar som uppfyller rekvisiten ovan samt kan antas ha tillkommit före 1850 är **fornlämningar**. Lämningar som kan antas ha tillkommit 1850 eller senare och därmed inte bör ha ett omedelbart skydd enligt Kulturmiljölagen benämns **övriga kulturhistoriska lämningar**. Lämningar där den antikvariska statusen ej gått att avgöra genom okulär besiktning utan måste utredas vidare vid en eventuell exploatering bedöms vanligen som **bevakningsobjekt**. I Östergötland gäller detta även bebyggda bytomter. De platser som kunnat lägesbestämmas utifrån historiskt kartmaterial men där inga ovan mark synliga lämningar påträffats har vanligen registrerats under den antikvariska bedömningen **uppgift om** i de fall antikvarisk praxis inte anger annat.

RAÄ-nummer	Lämningstyp	Bedömning
Ekeby 357	Husgrund, historisk tid (jordkällare)	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 444	Kvarn (i Ålkisteströmmen)	Uppgift om
Åsbo 447	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
Ekeby 358	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 448	Kvarn (Huru)	Fornlämning
Åsbo 449	Träindustri	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 450	Hammare/smedja	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 443	Dike/ränna	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 445	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 446	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 456	Husgrund, historisk tid	Uppgift om
Åsbo 454	Kvarn (nya Huru)	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 451	Husgrund, historisk tid (ekon. byggnad)	Uppgift om
Åsbo 453	Lägenhetsbebyggelse (Brostugan)	Fornlämning
Åsbo 455	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 452	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 459	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 457	Flottningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
Åsbo 460	Kvarn (vid Råstocken)	Uppgift om
Åsbo 458	Flottningsanläggning	Övrig kulturhistorisk lämning
Ekeby 359	Lägenhetsbebyggelse (Timmerötorp)	Fornlämning

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland
POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3
TELEFON 010 - 223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81